

выдвижении следственных версий и планировании, особенно на первоначальном этапе расследования.

Исходя из всего вышесказанного, можно утверждать, что основными способами совершения мошенничества являются обман и злоупотребление доверием. Следует отметить, что в иорданском уголовном законодательстве, в отличие от украинского, средства и способы мошенничества определены более подробно. Кроме этого, обман и злоупотребление доверием являются необходимым элементом объективной стороны состава мошенничества, отсутствие которого не позволяет квалифицировать преступление как мошенничество. Это доказывает необходимость дальнейших исследований в теории и практике уголовного права в этом направлении.

Литература

1. Уголовный кодекс Украины: Комментарий / Под ред. Ю. А. Кармазипа и Е. Л. Стрельцова. — Х., 2001. — С. 408.
2. Уголовный кодекс Иордании. — Амман, 2002. — 350 с. — На араб. яз.
3. Мухаммед Сайд Шмур. Преступления против собственности по уголовному праву Иордании. — Амман, 2002. — С. 203. — На араб. яз.
4. Кримінальне право України: Особлива частина / Ред. П. С. Матишевського — К., 1999. — С. 65.
5. Мухаммед Субхи Паджим. Особенная часть уголовного права Иордании. — Амман, 1995. — С. 96.
6. Мухаммед Алжбур. Преступления против собственности по уголовному праву Иордании (сравнительный анализ). — Амман, 1997. — С. 117. — На араб. яз.

УДК 343.575

*О. І. Петренко,
аспірант кафедри кримінального права
Донецького інституту внутрішніх справ*

СУБ'ЄКТ СПОНУКАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ДОПІНГУ

Необхідною умовою законності та обґрунтованості застосування кримінально-правових санкцій до особи, яка скоїла злочин, передбачений ст. 323 КК України, є встановлення відповідних ознак суб'єкта суспільно небезпечної дії, з метою визначення сутності вчиненого, та надання відповідної правової та морально-політичної оцінки, а також відмежування даного злочину від інших суміжних.

Комплексного кримінально-правового та кримінологічного дослідження, щодо встановлення ознак суб'єкта спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, в Україні не проводилося. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у коментарях до КК України за редакцією М. Й. Коржанського, М. О. Потєбенка, М. І. Мельника, але вони недостатньо повно відображують та

характеризують ознаки суб'єкта спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, що створює необхідність у більш поглибленому їх дослідженні.

При дослідженні суб'єкта спонукання неповнолітніх до застосування допінгу виникають деякі труднощі, пов'язані з тим, що у диспозиції ст. 323 КК України відсутнє посилання на вік суб'єкта. Якщо ж брати до уваги ст. 22 КК України, то суб'єктом злочину, який ми розглядаємо, може бути особа, котрій до вчинення злочину виповнилося 16 років. Оскільки законодавець в жодній правовій нормі Особливої частини КК не вказує можливий вік суб'єкта злочину, то правила ст. 22 КК України як норми Загальної частини повинні застосовуватися до будь-якого злочину, вони представляють одну з ознак, яку повинен мати будь-який суб'єкт злочину, а значить виступають у якості складової частини цього елементу кожного складу злочину, який передбачений в статтях особливої частини Кримінального кодексу України [1]. Між тим у багатьох вчених-юристів на Україні склалася думка, що суб'єктом даного злочину може бути лише доросла особа а саме, особа, яка досягла повноліття (18 років) [2; 3; 4].

Як правило, обґрунтування думки про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності тільки з 18 років зводиться лише до доводів про великий життєвий досвід дорослих, а також, що кримінальним законом, «мов би передбачені деякі складі злочинів, з характеру котрих та специфіки дій суб'єкта злочину прямо витікає підвищення віку, з якого наступає кримінальна відповідальність» [5]. Ця вихідна позиція нам уявляється недоцільною у сучасних умовах, коли скасована аналогія та взятий курс на суворе дотримання законності.

Згідно із змістом ст. 323 КК України спонукачем неповнолітніх до застосування допінгу може бути будь-яка особа, якій, як це вказано у ст. 22 КК України, до вчинення злочину виповнилося 16 років. Звичайно, закон можна змінити, але його не можна порушувати, навіть коли для цього приводяться цілком правильні роздуми про більш високе у порівнянні з неповнолітніми, життєвому досвіді дорослих. На кінець сама практика підтверджує тенденцію приблизно однакового віку (різниця невелика) спонукачів та потерпілих від їх дій неповнолітніх.

Мова йдеться про тих неповнолітніх, які у своїх спортивних командах, секціях, клубах навіть у неорганізованих, користуються авторитетом, завдяки наявності у них досягнень у сфері спорту чи взагалі кращих результатів від спортивних тренувань. Ці особи у більшості випадків складають ядро своїх колективів. На таку обставину вказують психологи, підкреслюючи, що значна кількість антисуспільних дій неповнолітніми вчиняється саме у групах та колективах, серед яких неповнолітні — лідери ще частіше за дорослих правопорушників втягують неповнолітніх до девіантної поведінки. Так Л. В. Нерівня досліджує групові правопорушення неповнолітніх, підкреслює: частіше у такі групи попадають морально нестійкі підлітки, а іноді, і дорослі з певним стажем асоціальної поведінки. Вони як правило, стають лідерами груп та очолюють асоціальну спрямованість діяльності груп [6].

Неповнолітні спортсмени, які вже мають спортивний досвід, звання, як ніхто

інший усвідомлюють суспільну небезпеку від застосування допінгу, бо про цей факт вони чули від деяких «чесних» спортивних лікарів та взагалі за правилами змагань всіх спортивних федерацій та Міжнародного Олімпійського Комітету вживання допінгів спортсменам категорично заборонено. Інші неповнолітні, бачать, що вони, незважаючи на свої зусилля, не покращують спортивних результатів, і починають прислуховуватися до своїх так званих лідерів, котрі спонукають їх застосовувати допінги. Звичайно, як ми вже наголошували, злочин, який ми досліджуємо має велику латентність та і засоби масової інформації не вважають за необхідне повідомляти про такі факти в українському спорті та фізичній культурі взагалі.

Тому саму можливість притягнення неповнолітніх (з 16 років) до кримінальної відповідальності за спонукання осіб, які не досягли 18 років слід розглядувати і з позиції правильного (точного) застосування закону ст. 22 та ст. 323 КК України.

На користь висловленої думки про можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 323 КК України осіб з 16-річного віку непрямо говорить і та обставина, «що між різними віковими періодами не має різко окреслених меж у виді встановленого за документом віку: певні особливості індивідуального розвитку кожної людини можуть в той чи інший бік змістити вікову межу...» [7].

На нашу думку, на користь можливості настання відповідальності за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу говорить і сам механізм такого втягнення, який є єдиним для спонукача неповнолітнього та дорослих осіб. У даному випадку спонукач виступає не як власник певного віку, а як антисоціальний «магніт», «авторитет». Іншими словами, у вчинення злочину може втягувати не тільки доросла людина, але й антисоціально спрямована людина. Від реакції оточуючих у багатьох випадках залежить, буде вчинок такого роду посиленою соціально-психологічною підтримкою (увагою, подякою, похвалою), чи він не отримає такого підкріплення... Не важко впевнитися, що в підкреслено-цинічній поведінці підлітків об'єктивно проглядається прагнення затвердити себе у певній ролі, а саме у ролі значущої людини, бути прийнятим в ту чи іншу соціальну групу [8].

На нашу думку, вирішення проблеми суб'єкта злочинів, пов'язаних зі спонуканням неповнолітніх до застосування допінгу повинно знаходитися у площині максимального повного обліку соціально-політичного змісту правової норми, яку ми розглядаємо, інтересів найбільш ефективної охорони нормального розвитку та правильного виховання неповнолітніх, а також основних принципів української кримінальної політики стосовно боротьби зі злочинністю.

У зв'язку з цим не можна не враховувати, що притягнення до кримінальної відповідальності за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу — важливий засіб попередження цього злочину та інших йому подібних. Загально попереджувальне значення ст. 323 КК України складається в тім, що частіше всього для спонукання неповнолітніх до застосування допінгу використову-

ються такі засоби як насильство, погрози, обман, підкуп, обіцянки, залякування та інші небезпечні засоби, які ми вже розглянули у нашому дослідженні.

Все це дає можливість зробити висновок, що спонукання неповнолітніх до застосування допінгу окрім завдання шкоди здоров'ю акумулює найбільш негативну та небезпечну дію на підлітків з антисуспільною спрямованістю. Цей факт і обґрунтовує нашу позицію, спрямовану проти різних спроб обмеженого тлумачення ст. 323 КК України за суто віковим критерієм. Будь-яка спроба звузити сферу застосування ст. 323 КК України повинна розглядатися, як недоцільна вже тому, що цій кримінально-правовій нормі вже притаманна велика попереджувальна функція. «Якщо так можна висловитися, — підкреслює І. Н. Даньшин, — законодавець за допомогою норм даного роду встановлює заборонючу зону найбільш розповсюджених та небезпечних злочинів» [9]. Ст. 323 КК України не містить будь-яких вказівок на необхідність встановлення, крім віку, кримінальної відповідальності та осудності додаткових ознак суб'єкта. У зв'язку з цим у спеціальній літературі визначення суб'єкта даного злочину розглядається досить широко. На думку одних авторів суб'єктом спонукання неповнолітніх до застосування допінгу може бути будь-яка особа фізична, осудна, та яка досягла 16-річного віку [4]. Інші схильні до того, що суб'єктом цього злочину може бути особа, яка досягла 18 років та виконувала функції викладача фізичної культури, інструктора у тому чи іншому спортивному клубі, тренера [2]. Це стосується і випадків коли особа лише обмежується керівництвом команди, до складу якої входить неповнолітній спортсмен.

Усі ці точки зору заслуговують на увагу і ми частково з ними згодні, але такі позиції є і дискусійними і тому потребують, на нашу думку, детального розгляду, тому що мають важливі теоретичні та практичні наслідки. Розширення кола суб'єктів логічно тягне за собою розширення сфери дії норми закону на нову групу суспільних відносин, яка раніше не охоронялася [10].

Ми з'ясували, що спонукання неповнолітніх до застосування допінгу може скоїти особа, яка досягла 16-річного віку та є осудною. Але все ж таки спонукання належить до кількості тих дій, при яких особа, яка спонукає, намагається викликати у іншій особі довіру до неї. Відсутність такої довіри ускладнює суб'єкту злочину його вчинення. Як правило суб'єкт не прикладає практично ніяких зусиль для встановлення відносин, тому неповнолітній відноситься до нього з довірою як до спеціаліста у цієї галузі чи представника спортивної організації тощо.

Однак такі повноваження від держави отримує не кожна людина, а тільки визначена категорія осіб. Отже, суб'єктом даного злочину у більшості випадків є особи, які мають додаткові ознаки, в силу, яких вони можуть скоїти даний злочин, а саме можуть виступати спеціальними суб'єктами.

Коло спеціальних суб'єктів спонукання неповнолітніх до застосування допінгу досить широке та різноманітне.

Додаткові ознаки суб'єкта злочину, який ми досліджуємо можна класифікувати таким чином:

- за службовим станом (працівники медичної сфери, керівники спортивних команд, федерацій, тренери цих організацій, викладачі);
- за професійними функціями (педагоги, інструктори спортивних клубів, спортсмени, медичні працівники та тренери, які не є посадовими особами);
- в залежності від суб'єктів правовідносин (іноземці чи особи без громадянства);
- минула злочинна рецидивна діяльність (скоєння злочину повторно ч. 2 ст. 323 КК України).

Отже, підводячи підсумок, слід зазначити, що суб'єктом спонукання неповнолітніх до застосування допінгу може бути фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, як правило вона має спеціальні ознаки, що повинно враховуватися при призначенні покарання, а також і будь-яка інша особа, яка спонукає неповнолітніх до застосування допінгу.

Подальші дослідження у цьому напрямку дозволять встановити причини та умови вчинення спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, а також розширити сферу застосування цієї кримінально-правової норми, що повинно підвищити рівень ефективності її попередження.

Література

1. Бурчак Ф. Г. Квалификация преступлений. — М., 1981. — С. 33.
2. Науково-практичний коментар до КК України / За ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гопчарська та ін. — К., 2001. — 854 с.
3. Науково-практичний коментар до КК України / За ред. С. С. Яценка. — К.: А.С.К., 2002. — 936 с.
4. Коментар до КК України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавропука та ін. — К.: Капшо, 2001. — 685 с.
5. Орлов. В. С. Суб'єкт преступления. — М., 1958. — С. 102.
6. Перовня Л. В. Психологическое изучение микрогрупп несовершеннолетних правонарушителей. — К., 1980. — С. 81.
7. Кривочепко Л. Н. Борьба за ликвидацию преступности среди несовершеннолетних. — Х., 1965. — С. 30.
8. Яковлев А. М. Индивидуальная профилактика преступного поведения. — Горький, 1977. — С. 71.
9. Даньшин И. П. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. — П., 1973. — С. 136.
10. Глисти В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. — Л.: Изд-во Лепин. ун-та, 1979. — 128 с.